

CHIQUINDILARNI QAYTA ISHLASHNI TAKOMILLASHTIRISH VA UNING O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIGA TA'SIRI

Nazarova Muqaddas Erkinovna

Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi 2-kurs magistri

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbekistonda chiqindilarni qayta ishlash va takomillashtirishning iqtisodiyotga ta'siri va shu boradagi eng muhim chora tadbirlar bayon qilinadi.*

Kalit so'zlar: *Qayta ishlash, mintaqaviy infratuzilmalar, raqobat, qayta ishlash chiqindilari, "Yashil makon".*

Yurtimizda atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatimizga do'stona munosabatda bo'lish, asrab avaylash har bir insonning vazifasidir. Shunidek tabiat va uning boyliklaridan oqilona foydalanishga, tabiatni inson manfaatlarini ko'zlab ongli ravishda o'zgartirishga, tabiat boyliklari va umuman tabiatni, uning go'zalligini, musaffoligini saqlab qolishga va yanada boyitishga bor kuch bilimimizni safarbar qilishimiz zarur. Turli xil kimyoviy moddalarning ko'p qo'llanilishi, transport vositalarning ortiqcha ko'payib ketishi shaharlarning yiriklashuvi, atrof-muhitning buzilishiga, ayrim joylarning haddan tashqari ifloslanib ketishiga sabab bo'lmoqda.

Hozirgi vaqtda tabiatni muhofaza qilish muayyan o'lka yoki mamlakat doirasidan chiqib, umumjahon muammosiga aylanib bormoqda. Yerning ozon pardasidagi o'zgarishlar, dunyoda havo-haroratining ko'tarilib borishi, qutbiy va tog' muzliklarining qisqarib borayotgani ana shunday muammolardandir. Chiqindilarni qayta ishlash chiqindilarni boshqarish siyosatida eng muhim chora-tadbirlardan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda mamlakatimizda chiqindilarni qayta ishlash masalasiga alohida e'tibor berilmoqda. So'nggi yillarda mamlakatimizning har bir qismida chiqindilarni qayta ishlash va shaharni ozoda saqlash bo'yicha anchagina chora tadbirlar ishlab chiqilmoqda.

Birinchidan, respublikamizda chiqindilarni qayta ishlash jarayonini qo'llab-quvvatlash uchun moliyaviy va infratuzilmaviy muammolar mavjud. Chiqindilar bilan bog'liq ishlarni amalga oshirishda tushgan mablag'lar miqdori chiqindilarini qayta ishlash bo'yicha to'liq mintaqaviy infratuzilmani yaratishga imkon bermaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan joriy yilning 2-fevral kuni chiqindilar bilan ishlash tizimini takomillashtirish va hududlardagi ekologik holatni yaxshilash, "Yashil makon" umummilliy loyihasini amalga oshirish bo'yicha 2022-yildagi ustuvor vazifalar yuzasidan videoselektor yig'ilishida maishiy chiqindi to'plash qamrovini 95% ga, qayta ishlash hajmini 40% ga yetkazish vazifasi qo'yilgan.

Biroq, chiqindilarni qayta ishlash sohasida quyidagi muammolar saqlanib qolmoqda:

- Respublika hududida 2019-yil holatiga ko'ra, umumiy quvvati yiliga 894 ming tonna qattiq maishiy chiqindilarni qaytda ishlaydigan 183 ta korxonalar mavjud.

Taqqoslash uchun, Fransiyada 2,3 mln tonna quvvatga ega 300 dan ortiq korxonalar faoliyat yuritadi. Shu sababli mazkur rag'batlantirish xalqaro moliya institutlarning imtiyozli mablag'lari hisobidan amalga oshirib kelinmoqda. Jumladan, O'zbekiston

Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan joriy yilning 2-fevral kun o'tkazilgan yig'ilishda import qilinadigan texnika, butlovchi va ehtiyot qismlar bo'xona bo'jidan 3 yil muddatga ozod etilishi, saralash va qayta ishlash texnikalari xaridi uchun 5 yilgacha imtiyozli kreditlar ajratilishi va ularning qayta moliyalashtirilishi stavkasidan oshgan qismi qoplab berilishi, bu ishlar uchun xalqaro moliya institutlarining imtiyozli mablag'lari hisobidan 5 yil muddatga bosqichma-bosqich 500 mlrd so'm kredit ajratilishi belgilab berilgan. Shu sababli mazkur rag'batlantirish xalqaro moliya institutlarining imtiyozli mablag'lari hisobidan amalga oshirib kelinmoqda.

- Ikkinchidan, chiqindilarni qayta ishlash sohasida raqobat muhitini yaratish, chiqindilardan qayta ishlangan mahsulotlarga nisbatan talabni rag'batlantirish mexanizmlari mavjud emas. Xorijiy davlatlarda qayta ishlangan materiallardan foydalangan holda olingan tovar va xizmatlar bozorini rag'batlantirish maqsadida ushbu mahsulotlarga nisbatan davlatning "yashil xaridi" tizimidan foydalanish imkoniyatlarini tartibga soluvchi qonunchilik bazasi yaratilgan.

Masalan, Xitoyda chiqindilarni qayta ishlash va qayta ishlangan mahsulotlardan foydalanishga ko'maklashish maqsadida davlat idoralari, davlat maktablari, davlat korxonalari va tashkilotlari hamda harbiy idoralar imtiyozli ravishda qayta ishlangan mahsulotlarni sotib olishi qonun bilan belgilangan.

- Uchinchidan, chiqindilarni qayta ishlashdan ko'ra ularni yo'q qilishning boshqa muqobil usullaridan foydalanish amaliyoti saqlanib qolmoqda. Xususan, mamlakatimizda chiqindilarni asosan poligonlarga joylashtirish yoki ularni yoqish usullaridan keng foydalaniladi. Qayd etish kerakki, poligonlarga chiqindilarni joylashtirish muammoning yechimi bo'lmaydi. Sababi poligonlarga joylashtirilgan chiqindilar atrof-muhitga zarar keltiruvchi asosiy manbalardan biridir.

Shisha butilka – 1 mln yil, plastik ichimliklar idishlari – 450-yil, bir martali ishlatiladigan tagliklar – 500-800-yil, alyuminiy konserva – 80-200-yil, batareyalar – 100-yil, kauchukli etik – 50-80 yil, plastik stakanlar – 50 yil, teri – 50 yil, qalay konserva – 50 yil, neylon mato – 30-40 yil, charm poyabzal – 25-40 yil, yog'och – 10-15 yil, sigaret qoldiqlari – 10-12 yil, jun kiyimlar – 1-

5 yil, sut qutilari – 5 yil, arqonlar – 3-14 oy, paxta qo‘lqop – 3 oy, karton – 2 oy, apelsin yoki banan qobig‘i – 2-5 hafta, qog‘oz sochiq – 2-4 hafta muddatda chirydi.

Chiqindilarni qayta ishlash darajasini oshirish maqsadida quyidagilar taklif etiladi:

- chiqindilar sohasiga oid huquqbuzarliklar uchun undiriladigan jarimalar, ruxsatnoma va litsenziya uchun to‘langan mablag‘lar, xorijiy va mahalliy grantlar, subsidiyalar hisobidan moliyalashtiriladigan va faqat chiqindilarni boshqarish dasturlarini amalga oshirish uchun sarflanadigan chiqindilarni boshqarish jamg‘armasini tashkil etish;

- chiqindilardan qayta ishlangan mahsulotlarga nisbatan talabni rag‘batlantirish mexanizmlarini, shu jumladan, davlatning “yashil xaridi” tizimini ishlab chiqish;

- qoldiq chiqindilarni joylashtirish uchungina poligonlar faoliyatiga ruxsat berish, poligonlar ochishni taqiqlash;

- qayta ishlanmagan chiqindilarni ko‘mishni taqiqlash;

- Shvetsiya tajribasidan kelib chiqib, chiqindilarni yoqish va ulardan muqobil energiya manbalari olish imkoniyatlarini kengaytirish;

- chiqindilarni qayta ishlash sohasida ekotexnoparklar tashkil etish;

- mahalliy hokimiyat organlari tomonidan xo‘jalik yurituvchi subektlarga ko‘rsatilayotgan lizing xizmatlari ko‘lamini yangi ekologik texnologiyalar, chiqindilarni boshqarishni optimallashtirish uchun mashina va uskunalarni sotib olish nuqtayi nazaridan kengaytirish;

- chiqindilarni qayta ishlash infratuzilmasini maqsadli qurish (modernizatsiya qilish), texnologik qayta jihozlash uchun ekologik to‘lovdan foydalanish imkoniyatlarini ko‘rib chiqish;

- chiqindilarni utilizatsiya qilish sohasida turli xil chiqindilarni qayta ishlash bilan bog‘liq atrof-muhitga yetkazilgan zararga qarab tabaqalashtirilgan soliqqa tortish tizimini joriy etish;

- maqsadli investitsiya loyihalari, shu jumladan chiqindilarni qayta ishlash kompleksini yaratish uchun kreditlar bo‘yicha foiz stavkalarini subsidiyalash;

- chiqindilarni qayta ishlashning yangi texnologiyalarini o‘zlashtirgan korxonalariga soliq imtiyozlarini qo‘llash;

- ikkilamchi moddiy resurslardan tayyorlangan mahsulotlarga nisbatan QQSni bekor qilish.

Mamlakatimizda atrof-muhitni muhofaza qilish, aholi salomatligini ta‘minlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, sanitariya va ekologik holatni yaxshilash borasida izchil ishlar olib borilmoqda. Ishlab chiqarish sohalarini zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlash va qayta jihozlash natijasida atmosferaga chiqarilayotgan zararli moddalarning miqdori 2,1-martaga, oqava suvlarning tashlanishi 2-martaga kamaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <https://xs.uz/uz/post/chiqindilarni-qajta-ishlash-dolzarb-maummo-va-takliflar>
2. Qudratov O - Sanoat ekologiyasi T: 000y TTESI qoshidagi nashriyot
3. Tilovov T – Ekologiyaning dolzarb muammolari 2003
4. <https://xs.uz/uz/post/chiqindilarni-qajta-ishlash-sohasini-rivozlantirishda-iqtisodij-usullardan-fojhdalaniladi>
5. Tursunov X. T – Ekologiya asoslari va tabiatni muhofaza qilish
6. O'zbekiston Respublikasining “ Chiqindilar to'g'risida” gi Qonuni (2002-yil 5-aprel N362- II)